

Decimo: Li officiali del detto hospital azioche le cose d esso meglio vadano et piu dretamente siano recte et administrate siano tenuti et debiano ogni anno rendere raxon alli officiali dele raxon del comun de tuto quello sera per loro facto et administrato et a loro man peruenuo. In conseio grande se debia fare tre zentilomeni officiali del ditto hospital per angaria tanto sopra lo edificare per lo modo detto lo hospitale quanto regere et governare li beni et intrade d esso et fare mutare et ogni altra cosa come et quanto sopra e detto. Lo officio de i quali debia durare vno anno et in cauo del anno altri se debia fare veramente sempre vno deli vecchi officiali rimagna con li altri doy che vignerano de nouo facti per piu loro information in pratica. E questo prouidimento sempre et ordinamento si possa coregere, emendare, cassare et ad esso aconzare et diminuere in tuto e in parte per la mazor parte deli consegli.

Firmatum per omnes

Literatura i izvori

1. Jeremić R., Tadić J.: Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika II. Beograd, 1939, pag. 199—217; — 2. Jeremić R.: Zdravstvene prilike u jugoslavenskim zemljama do kraja XIX veka. Zagreb, 1935, pag. 71—72; — 3. Marinković B.: Jedna važna socijalna ustanova starog Dubrovnika. Dubrovački liječnik, 1933, Dubrovnik, pag. 23—28; — 4. Milinković Iv.: Nahodište u Dubrovniku iz 1432. god. Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture. Zbornik, Beograd, 1964; — 5. Glesinger L.: Usmeno saopćenje; — 6. Kačić P., Šundrica Z.: Zdravstvena služba u Dubrovniku po izvještaju apostolskog delegata Giovanni Francesco Sormanina iz 1574. godine. Acta Hist. Med. Vet. Pharm., 1973. No. 2, pag. 51—62; — 7. Šupuk A.: Anali hist. odjel. centr. JAZU Dubrovnika. Dubrovnik, 1978, sv. XV—XVI, pag. 321; — 8. Jelić R.: Zadarsko nahodište. Radovi Inst. JAZU Zadar, sv. X, Zadar, 1963, pag. 215—217; — 9. Škarica M.: Nahodišta i nahodi u Dalmaciji s osvrtom na nahode u Zadru (1841—1860) i Šibeniku (1851—1886). Institut JAZU u Zadru, sv. VIII, Zadar, 1961, str. 232; — 10. Hist arhiv, Dubrovnik: Liber viridis cap. 252, pag. 103; — 11. Stanojević V.: Istorija medicine. Med. knjiga, Beograd—Zagreb, 1953; — 12. Istorija naroda Jugoslavije. Knjiga I. Beograd, Prosveta, 1953.

MORE ABOUT THE OLD DUBROVNIK FOUNDLING'S HOME

Erich ROSENZWEIG

Dubrovnik's social and charity conscience wah the virtue of the people in this »free city«. As it was customary for that time that illegitimate children were abandoned and thrown mercilessly in the streets. Dubrovnik's aristocracy contemplated to end this evil by finding a solution to help such children and remove such inhumane rejecting and abandoning of small creatures. Because of human attitude towards such children the City Council all 123 members of aristocracy had their session in 1432 and unanimously voted for the foundation of a charity hospital »ospitale della misericordia«. Together with this decision was brought the regulation extensive and firm about the foundation of foundlings-home, its localisation, interior set up, organisation and other important points which werw all in »ordo et provedimentum hospitalis pro creaturis quae abjiciebantur inhumaniter«. According to the decision of the City Council the old house from Jacomo do Cotrugli was bought and urgently adapted. The house was equipped with two wheels »ruote« on to which were brought children day or night abd without the disturbance by anybody under penalty of imprisonment. After leaving a child on such wheel, the wheel was turned secretly towards the inside of the establishment and so were the children brought in without knowing who brought them. The children were christened there and fed by nursingmothers and brought up to age six by staff of »foundlings-home«. This human institution was supported by state, commoners, donations and legacy. This social insitution had done lots of charity and after many peripetia and changing places was closed in 1927. But the first old house which can be seen today in the Zlatarić street still has got cut in rhe stone David psalm of charity.

To this work are enclosed two pictures (photos) of the first old »Fondlig's home« and copy of the original Latin-text of the decision brought by the City Council in 1432.

O UTICAJU SPISA IOANES-A PLATEARIUS-A NA POSTANAK TERAPIJSKIH ZBORNIKA SRPSKE SREDNJEVEKOVNE MEDICINE

Relja V. KATIC

Uvod

Razvojni put srpske srednjevekovne medicine bio je isti kao i svih grana naše kulture. Ona je beležila svoje uspomene i krize, zavisno od političkih i ekonomskih prilika u kojima je živeo srpski narod. U povoljnim prilikama ona je cvetala i išla ukorak s tadašnjom evropskom medicinom. Suprotno ovome, u teškim zbivanjima koja su zadesila naš narod posle pada srpskih srednjevekovnih država do njegovog ponovnog oslobođenja ona je tavorila, a bilo je vremena kada praktično nije ni postojala. Sve ovo uvećavalo je tragediju našeg naroda, jer je on bio lišen svake medicinske pomoći, pa makar ona bila s gledišta savremene medicine i nekorisna. U ovakvim prilikama zabeležena terapija u priručnicima za lečenje naše stare medicine predstavljala je jedinu mogućnost od koje je on mogao očekivati medicinsku pomoć. Zbog toga je naš narod imao veliko poverenje u njih, pa ih je zato i ljubomorno čuvao. To su bile knjige za lečenje napisane na njegovom jeziku koje je on nosio sa sobom tamo gde ga je zla sudbina bacala, pa ih zato nalazimo ne samo u starom kraju, već sve do Sent-Andreje i Stolnog Beograda. Kao velika dragocenost, ovi priručnici predavani su potomcima u nasleđe. Narodni lekari prepisivali su njihove dotrajale stranice i tom prilikom ponekad menjali sadržinu starih recepata i ubacivali nove. Pošto su to bili priručnici iz kojih se naš narod jedino mogao lečiti, onaj ko ih je imao uživao je i veliki ugled u svojoj okolini.

U našim ranijim radovima iz ove oblasti spomenuli smo da se nazivi nekih recepata kao i materija medika ovih zbornika često puta ne razlikuje međusobno i da se zato dobija utisak da oni predstavljaju prepise iz jednog te istog izvora. Ovde želimo da spomenemo da je to bilo samo jedno opšte zapažanje, jer se tada u detaljnije analize u vezi sa ovim pitanjem nismo upuštali.

Da je naše gledište ispravno, ovde ćemo navesti nekoliko primera iz nekih starijih i novijih prepisa srpskih srednjevekovnih terapijskih zbornika. Tako npr. recept br. 10 iz **Hodoškog zbornika** (Ot živine) glasi ovako: »koren ot v'lčje job'lke, izmi ga sedmišti s vodom i potom posuši i s'tr ... smjesi s medom i stvori ga ... i položi v ranu« (1) odgovara receptu br. 11 (Ot živine) **Dečanskog zbornika** (»uzmi korenje ot vučuje jabuke ... umi ga dobro sedam puta s vodom i osuši ga dobro ... smesi

sa medom i načini kolačići, po male, posle priveži bonom na ranu« (2), ili recept br. 28 (Ot boljezni grljenj) (3) **Hodoškog zbornika** (»jačmeno brašno s skotiem maslom tiganisav i po koži prostr oblagai grlo«) odgovara receptu br. 37 (Ot grlobolj) **Dečanskog zbornika** (»brašno raženo i ječmeno da istroši u tiganj sa zeitinom pa da nalaga na grlo doklen je vruće«) (4).

Slično je i s drugim zbornicima. Tako npr. recept br. 3 **Hodoškog zbornika** (Ot gluhote) čija sadržina izgleda ovako: »jučuju ž'č s ženskim mljekim smjesiv kapaj v uho« (5) nalazi se u **Pirotskom zborniku** koji potiče iz prve polovine XIX veka i on glasi ovako: »ot gluhoče, čoveku zajaču ž'č i med čist i žensko mleko smešaj i u večer kaplji vo uši da isce let se« (6) itd.

Suprotno ovome, u prepisima novijeg datuma, iako su nazivi recepta ostali isti kao i u starijim zbornicima, materija medika je u njima ponekad sasvim izmenjena. To vidimo i u jednom zborniku koji je 1835. godine prepisao u Tešnju Simo Kostić (7). Nazivi dole navedenih recepta istovetni su s receptima iz **Hodoškog zbornika** Tako npr. naziv recepta koji iz **Tešanjskog zbornika** nosi naslov »Kada uho boli« odgovara receptu br. 3 (Ot gluhote) **Hodoškog zbornika** (8) ili recept »Kada voda stane« receptu br. 71 (Egda ne možet človek vodu pustiti) (9); **Ljekarija od grla** receptu br. 28 (O boljezni grljii) (10); recept »Kada mladoženja ne može učiniti smješenije taino sa svojom vjenčanom po zakonu bračnom« receptu br. 72 (Egda ne možet t kto imjeti postelju s ženju svojeju) (11); »Od dalka« receptu br. 79 itd. (12) (Ot rasta). Suprotno ovome materija medika koju sadrže ovi recepti sasvim se razlikuje od iste u **Hodoškom zborniku**. Zatim, od značaja je da se spomene da docniji prepisi naših srednjevekovnih terapijskih zbornika ne sadrže poglavlja iz pomoćnih medicinskih nauka i higijene. Poslednja činjenica nesumnjivo da govori u prilog nepostojanju interesa u njihovih docnijih prepisivača za ove medicinske discipline

NAŠ RAD

Rezultati ispitivanja zajedničkog porekla receptata srpskih terapijskih zbornika

Prilikom proučavanja spisa **Hilandarskog medicinskog kodeksa** palo mi je u oči da naslovi i materija medika nekih receptata iz terapijskih zbornika naše srednjevekovne medicine imaju dosta sličnosti s terapijskim beleškama **Hilandarskog medicinskog kodeksa**. Glavni razlog koji me je pobudio da posumnjam da se ovde možda ne radi o materiji uzetoj iz spisa **Ioanes-a Platearius-a** bio je taj što veći deo spisa **Hilandarskog medicinskog kodeksa** predstavlja prerađene ili prevedene spise ovog autora.

Da bismo dobili objektivniji sud u vezi sa spomenutim gledištem, smatrali smo da je neophodno potrebno izvršiti šira ispitivanja u tom pravcu. To je bio razlog što je ovo bilo učinjeno sa svima našim najstarijim sačuvanim terapijskim zbornicima. Samo, na žalost, još u početku moramo spomenuti da smo često puta bili prinuđeni da odstupamo od ovoga principa. Ali, to je činjeno samo onda ako se radilo o novijim prepisima za koje se moglo ustanoviti da su prepisani iz starijih tekstova.

Poslednje se moglo lako uočiti pri upoređivanju naziva receptata i njihove materije medike sa istima iz starijih zbornika. Ova ispitivanja bila su potrebna ne samo zbog toga da bi se videla njihova međusobna sličnost, već naročito zato da bi se moglo lakše ustanoviti koja su poglavlja iz njih napisana po spisima **Ioanes-a Platearius-a**, a koja ne. Pošto je od svih naših sačuvanih zbornika **Hodoški zbornik** (XV—XVI vek) najpotpuniji, on nam je služio kao osnova za ova ispitivanja. Za spomenuti rad mi smo upotrebili sledeće zbornike: a) **Ijatrosofija o vsakoj vešti** (XV vek); b) **terapijske beleške iz Hilandarskog medicinskog kodeksa** br. 517 (kraj XV ili početak XVI veka); c) **Dečanski vručebnik** (XVI vek); d) **terapijske beleške iz Vručebnog tipika** br. 54 Narodne biblioteke u Beogradu (XVII ili XVIII vek); e) **Bosanski zbornik** (iz 1745. g.) i f) **Skadarski zbornik** (XVIII vek).

Ijatrosofija o vsakoj vešti

Ovaj zbornik potiče iz XV veka, njega je našao u biblioteci manastira Hilandara Đ. Sp. Radojčić (13), a izdao ga je Katić (14). O njegovom piscu znamo samo toliko da se zvao Grigorije. Sudeći po njegovoj skromnoj akribiji, vrlo verovatno da je bio monah (**Pomeni Grigorija tvoeo malaa**). To je manji spis koji sadrži samo 13 receptata za lečenje. Sudeći po nazivima nekih receptata i njihovom sadržaju najverovatnije je da oni potiču iz nekog vizantijskog priručnika za lečenje. Tako se ovo odnosi na sledeće recepte: br. 1 koji nosi naslov za diagalakto: recept br. 2 za ili-gma; recept br. 6 za anuriju itd. Ako se nazivi ovih receptata uporede sa istima iz **Hodoškog zbornika** lako se može ustanoviti njihova sličnost. Tako npr. recept br. 7 iz **Ijatrosofije** odgovara receptu br. 66 iz **Hodoškog zbornika**; recept br. 9 receptu br. 67; br. 10 takođe receptu br. 10 iz **Hodoškog zbornika**; br. 11 receptu br. 18; br. 12 broju 32 i br. 13 iz **Ijatrosofije** broju 81 iz **Hodoškog zbornika**.

Isto tako i materija medika iz recepta br. 12, 13 i 14 je istovetna s materijom istih receptata iz **Hodoškog zbornika** (br. 32, 82 i 18).

Terapijske beleške iz Hilandarskog medicinskog kodeksa

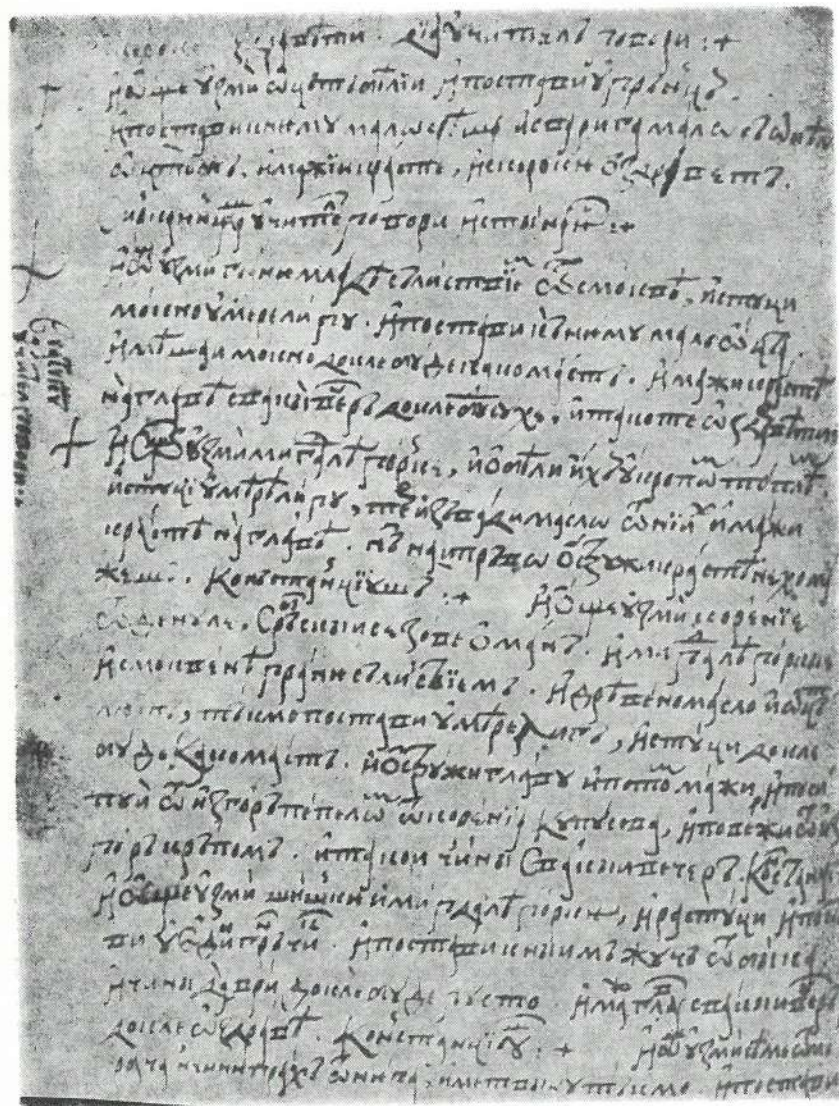
U našim ranijim radovima ukazali smo na sadržaj i značaj ovoga spomenika srpske medicinske kulture koji se danas nalazi u biblioteci manastira Hilandara (br 517), pa se zato nećemo ponovo upuštati u opširnije izlaganje u vezi sa ovim, već ćemo se ograničiti samo na prikaz njegovog terapijskog dela. Samo, na žalost, one nam nisu ostale u celosti sačuvane. U toku duge upotrebe rukopis se dosta ošteti, pri čemu su neki delovi bili izgubljeni, usled čega je morao biti i više puta prepovezivan. Razumljivo je što je ovo najviše pogodilo one spise koji su bili najviše u upotrebi, a to su na prvom mestu bile terapijske zabeleške. Osim toga kod prepovezivanja dogodilo se i to da su one bile ispreturne s delovima drugih spisa. Ovo se dá lako ustanoviti po neslaganju teksta. Ali, bez obzira na to, ako se malo bolje prouče, može se lako uočiti da one nisu istog porekla. To se vidi po njihovoj sadržini; tako npr. u

jednom delu ne spominju se autori, dok drugi deo sadrži imena mase autora, i to iz Salernske i Monpeljeske škole. Prve zabeleške nalaze se od

свои · и ли сътвори дръго тѣ
бноу номх · и помажи на крѣ
пѣ и вложи въ проходъ ·
заднеу рѣю · въ мнѣ мѣсѣдра
и анѣ сѣри · и влѣ на гѣасмо
и не сѣи · и варни па ра нѣи на
жъновъ се гда · ѿна стѣ да ·
въ мнѣско · и емасо и гѣо · мо
и бѣ ли ѿ мѣамъ · и и перѣ ·
и сварни въ номъ па не сѣи ·
а ще хо щѣши зра въ кипи гла
вою и зоубы и мѣ · тнѣ блн ·
и гда сѣи ши по да гди по пла
тѣ на глави · а ще пѣсѣ вѣ
тѣ сѣрце · сѣ три тн перѣ и ѿ
мѣамъ бѣлы · и кѣи ми по и гѣ
о · мо · и сварни въ номъ и
сѣи · за трѣ вен · въ мнѣско

Slika 1. Recepti za lečenje nazeba (Ijatrosofija o vsakoј vešti, rukopis XV veka, Biblioteka manastira Hilandara).

lista 184 do 192, a druge od lista 124 do 131. Za drugu grupu beležaka mo-
ramo još u početku spomenuti da su nazivi njegovih recepata istovetni sa
istima iz većine srpskih terapijskih zbornika, što nije slučaj s receptima iz
prvog dela terapijskih beležaka. Pošto oni dosada nisu bili nigde izdati,
mi ćemo ih ovde prikazati (slika 1 i 2).

Slika 2. Recepti za lečenje zapaljenja zglobova (Hodoški zbornik, rukopis XVI veka, Muzej u Pragu).

Nazivi recepata iz prvog dela su sledeći:

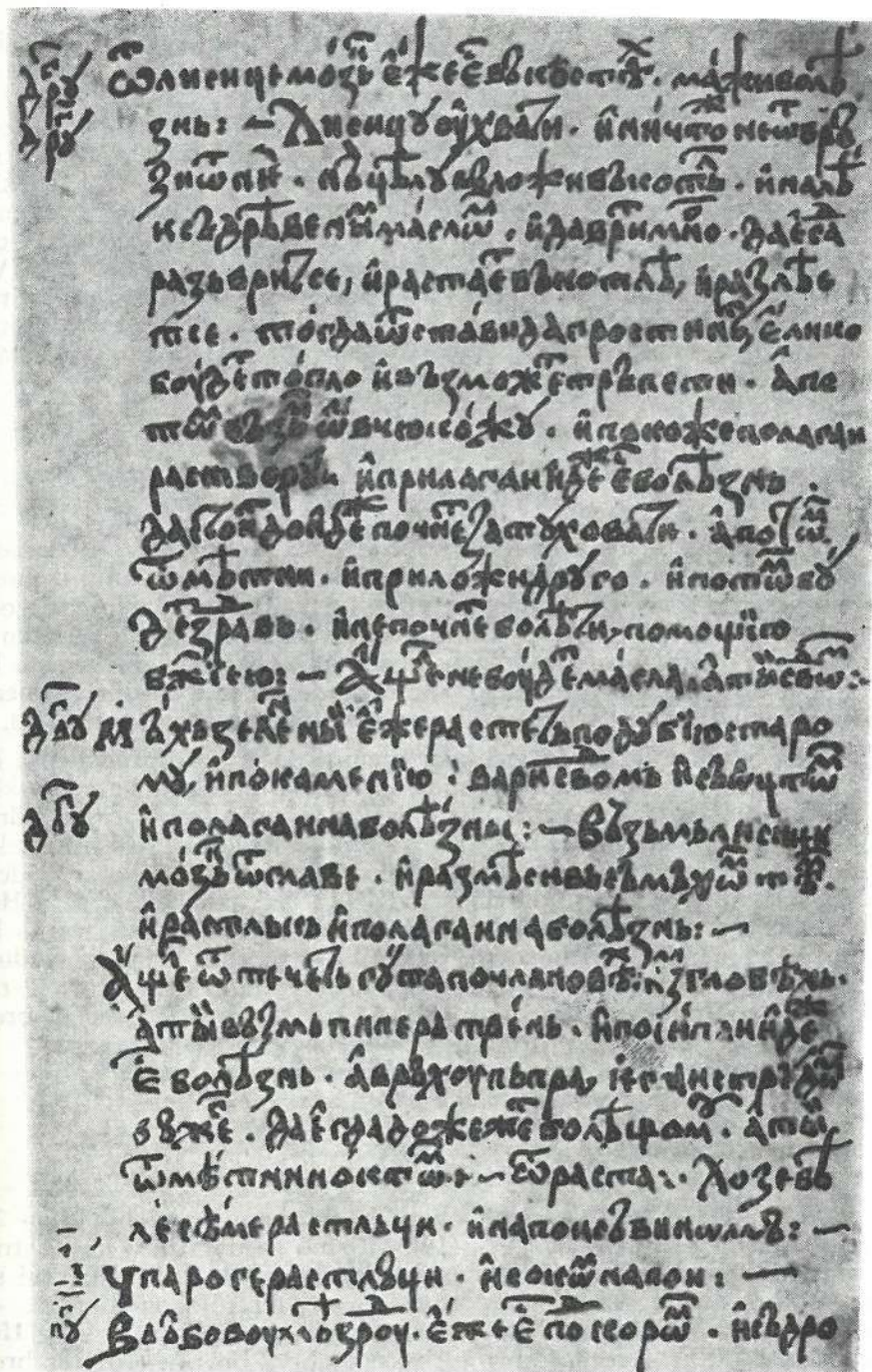
1. — O padanija vlasi počinje (124a); 2. — Ovde počinje ot kraste što biva po glave (125a); 3. — Ovde počne ot svraba koj se čini na ledijah (127a); 4. — Ovde počne koj(i) imaju mnogo v(a)ši (128b); 5. — Ovde počne bolest ko(j)a se zove letargija (128b); 6. — Ot ognice (128a); 7. — Ovde počne ot epilepsija, srbski se zove velika bolest (130b); 8. — Ovde počne ot očiju (130a).

Nazivi recepata iz drugog dela su sledeći:

1. — Zde počinajet ot oneh žen, ot ko(j)ih mnogo krvi ide (184a); 2. — Kogda oteknut s'sci (184b); 3. — Ovde načinaet za oneh žen koje imaju plodovu zatvorenu ili zadušenu (185b); 4. — Ovde načinaet ot oneh žen koje ne mogu prijmati decu (185b); 5. — Ovde načinaet ot oneh žen koje ne mogu držati decu k'd su težke (185a); 6. — Kogda žena ne može skoro roditi (186b); 7. — Zde načinaet ot oneh koji imaju bolest po članovih i po udovih. I ova se bolest zove latinski artetika (187b); 8. — Ovde počinje emplastra ot apostema (190b); 9. — Ovde počinje emblast za svrab (190a); 10. — Ovde počinje imblast za razbijenije kost (190a); 11. — Ovde počinje emblast za vseh koji imaju nekiju bolest po obrazu ter ... ga griz (190a); 12. — O emblasteh obštih (191b); 13. — O rasčesaniju očiju (191b); 13. — A se lečba trudu (191a); 14. — O boleznij zubnej (192b); 15. — Ovde počinje bolest koja se zove it(ercija. Srbski se zove koje ima človek ž'ltinu na obrazu.

Dečanski vručebnik

Ovaj zbornik je izgubljen i od njega nam je ostao sačuvan samo njegov sadržaj koji se nalazi nalepljen na koricama rukopisne srbulje **Besede Jovana Zlatoustog** koja se danas čuva u biblioteci manastira Dečana (br. 32/162). Sudeći po sačuvanom tekstu, on je pripadao XVI veku, inače je sadržavao 61 recept za lečenje. Osim toga, on je sadržavao i nekoliko magijskih formula (da se ne omete plod na drvetu; da se otkrije lopov; protiv vuka; protiv šteta koje pričinjavaju zečevi; protiv šteta koje pričinjavaju miševi ili pacovi i protiv štete koju izaziva orao). Zatim se nalazi i nekoliko molitava (protiv glavobolje, protiv uboda, molitva sv. Vračevima i molitva od bola u stomaku) (15). Ovde je zanimljivo da se spomene da od svih naših terapijskih zbornika **Dečanski vručebnik** sadrži najveći broj recepata i njihovi su nazivi isti kao i u **Hodoškom zborniku** (16). Skoro 98% recepata **Dečanskog vručebnika** nalazi se u **Hodoškom zborniku**. Tako, recept br. 1 **Hodoškog zbornika** odgovara br. 57 **Dečanskog vručebnika**; br. 2 broju 12; br. 3 broju 33; br. 4 broju 17; br. 5 broju 34; br. 6 broju 35; br. 7 broju 39; br. 8 broju 26; br. 9 broju 40; br. 10 broju 11; br. 11 broju 12; br. 12 broju 13; br. 14 broju 18; br. 16 broju 20; br. 17 broju 21; br. 18 broju 22; br. 20 broju 23; br. 21 broju 24; br. 22 broju 25; br. 23 broju 28; br. 25 broju 30; br. 46 broju 42; br. 62 broju 56; br. 74 broju 19; br. 71 broju 49; br. 79 broju 54 i br. 86 broju 6.

Slika 3. Pozivanje na recepte iz Circa Instans Ioanes-a Platearius-a (terapijske beleške iz Hilendarskog medicinskog kodeksa, rukopis XVI veka, Biblioteka manastira Hilandara).

Ovaj terapijski zbornik danas se nalazi u Praškom muzeju u zbirci J. Šafarika. Najverovatnije da je nastao u nekom od naših manastira ispod Save i Dunava i da je odatle za vreme seobe pod Arsenijem III (1690. g.) dospelo u Stoni Beograd, gde je prvo bio svojina popa Teodora koji ga je posle dao rasoderu Teofanu Hopovcu. Zatim se nalazio u manastiru Hodošu koji je do razgraničenja rumunskih i srpskih eparhija bivše Karlovačke mitropolije bio u srpskim rukama. Iz spomenutog manastira odneo ga je Šafarik. Ovaj zbornik izdao je Jagić i on smatra da je on nastao u XV veku (17), dok ga drugi stavljaju u kraj XVI ili početak XVII veka. Pošto je o njemu bilo više reči u našim ranijim radovima, ovde ćemo spomenuti samo to da on od svih srpskih srednjevekovnih zbornika sadrži najveći broj recepata, pa je zato najopširniji (slika 3).

Vračebni tipik

Ovaj rukopis se nalazio u zbirci Narodne biblioteke u Beogradu (br. 54), s čijim je požarom prilikom nemačkog bombardovanja izgoreo sa ostalim rukopisima. On je nastao u okolini Prizrena, odakle ga je odneo u Beograd i predao Narodnoj biblioteci bivši ruski konzul u Prizrenu. I. Jastrebov. Po Stojanu Novakoviću, postanak ovog zbornika mogao bi se vezati za XVII vek. Izvesne delove iz njega izdao je u svojim primerima St. Novaković i tako sačuvao od njegovog uništenja bar nešto (18).

Za **Vračebni tipik** br. 54 treba spomenuti da on više predstavlja fiziološko-higijenski nego terapijski zbornik. Što se tiče samih terapijskih beležaka koje se nalaze u **Vračebnom tipiku** one nisu svrstane u jedno poglavlje, već su rasute po celoj knjizi u obliku zabeležaka. Od njih neke se odnose na ista oboljenja, ponavljaju se više puta. Kao što će se videti iz daljeg izlaganja, više od polovine navedenih recepata nalazi se u **Hodoškom zborniku**. Tako, recept br. 1 iz **Vračebnog tipika** odgovarao bi receptu br. 2 iz **Hodoškog zbornika**; recept br. 4 receptu br. 18 iz **Hodoškog zbornika**; br. 5 receptu br. 27; recept br. 9 receptu br. 10; br. 12 receptu br. 79 iz **Hodoškog zbornika**; broj 14 receptu br. 53 i recept broj 16 iz **Vračebnog tipika** receptu br. 7 iz **Hodoškog zbornika**.

Bosanski zbornik

Sudeći po njegovoj sadržini, on bi bio najmanji zbornik (ima 22 strane) i potiče iz kraja XVII veka (19). Mi smo ga uvrstili u naša istraživanja zato što su nazivi svih njegovih recepata za lečenje istovetni sa onima iz najopširnijeg srpskog srednjevekovnog terapijskog zbornika — **Hodoškog zbornika**. Tako npr. recept br. 1 odgovara receptu br. 3 iz **Hodoškog zbornika**; br. 2 receptu broj 3; receptu br. 7 broj 4; broju 86 broj 5; broju 1 broj 6; broju 72 broj 7; broju 62 broj 8; broju 8 broj 9; broju 2 broj 10; broju 11 broj 68; broju 12 broj 10; broju 13 broj 60; broju 14 broj 71; broju 15 broj 8 **Hodoškog zbornika**.

Skadarski zbornik

Ovaj zbornik nam je sačuvan u jednom docnijem prepisu. Prema izjavi poslednjeg vlasnika Stefana Markovića iz Mostara, najstariji deo donet je iz Skadra. Bratić smatra da njegov raniji deo potiče iz XVIII veka, dok su docnije zabeleške unete 1843. godine u Mostaru (20). Tom prilikom bio je ubačen veliki broj novih recepata, čija se materija medika razlikuje od recepata iz ranije spomenutih zbornika srpske srednjevekovne medicine. Mi ih ovde nećemo prikazati sve, već samo one recepte koji se nalaze u **Hodoškom zborniku**. Tako recept br. 32 **Skadarskog zbornika** odgovara receptu br. 72 **Hodoškog zbornika**; broj 38 broju 18; broj 52 broju 23; br. 53 broju 33; br. 73 broju 11; broj 75 broju 10; broj 84 broju 8; broj 89 broju 10; broj 92 broju 4; broj 96 broju 44; broj 99 broju 2; broj 101 broju 52; broj 108 broju 18.

Iz prikaza rezultata uporednih ispitivanja izvršenih s našim zbornicima videli smo da je veliki broj naslova recepata i njihova materija medika ista. Poslednja pojava govorila bi u prilog činjenici da najveći deo njihovog sadržaja potiče iz istog izvora.

Rezultati uporednih ispitivanja sa Practica brevis

Već smo ranije spomenuli da su terapijski zbornici srpske srednjevekovne medicine smatrani za zbornike narodne medicine, tj. da oni sadrže samo lekove koje su naši narodni lekari koristili za lečenje i kao takve ih pribeležili u njih.

Kada je reč o ovom gledištu, moramo unapred spomenuti da ono nije bilo dokumentovano nikakvim činjenicama. Pri donošenju spomenutog suda jednostavno se polazilo od toga što su ove zbornike koristili za lečenje narodni lekari. Pošto su to bile ličnosti koje nisu posedovale uobičajeno medicinsko obrazovanje, smatralo se i da terapija iz njihovih zbornika za lečenje predstavlja narodnu empiriju. Iz navedenog razloga sve ono što su sadržavali spomenuti zbornici smatralo se da predstavlja etnomedicinu. Ali, ako se bolje prouči njihova materija medika i uporedi sa shvatanjima srednjevekovne medicine, videće se da je spomenuto gledište netačno. Ovo velimo na osnovu toga što je u njima izlaganje farmakološke i farmakobotaničke materije potpuno u skladu s humoralnom terapijom koja je bila osnova srednjevekovne naučne medicine. To znači da njihova materija medika ne predstavlja proizvoljne zabeleške, već gledište antičke, odnosno srednjevekovne medicine. Drugo-jačije rečeno, ona predstavlja naučna gledišta spomenute medicine.

Kao što smo već spomenuli, spisi **Hilandarskog medicinskog kodeksa** nose sve odlike medicine XIII—XVI veka, tj. naučne medicine Salernske i Monpeljeske škole (slika 4). Što se tiče samih terapijskih beležaka, prvo što pada u oči to je: da se one po načinu pisanja i pozivanja na autore međusobno razlikuju. Tako npr. u nekim od njih kao autori spominju se pisci Salernske škole i pisci ranovizantijske medicine, dok se u drugim njihov sastavljač najviše poziva na spis **Circa instans** i autore Monpeljeske škole. Poslednja okolnost bila je neposredni povod da pri-

Platearius de febribus

Ioannis Platearii Salernitani medici excellentissimi practica brevis feliciter incipit.

Ambicuz induit

g iustis amicor pab' de scedit. Iusta g' amicor ai petito e celeriter effectui macipanda ne frigere vi deat charitas ociosa: vn de ego platearius vris pci bus locy dilectissimi pde scedes bzeniter cas sig' z curas egritudinu scribere pposui: vt z vestru labore opat' pscqref effect' z mi bi vestra dilectio gliaz pa riat z honore: nec cuiuslibet cas z curas z sig' egritudis ad ynguic' pseg me ppono: us q' mebzoz multiplicitas q'ru dam punitias perturbaret: tum e. iam quia in alijs alio rum operibus h' oia sat' sut onsa. Op' p' p'p'ostu vobis lo cy more gerere let' aggredior: n' d' q'is egritudie sufficiter dicitur: s' t' n' ea q' exp'p'ito vidici meliora: z qb' v'ri p'ficiu in qb' i manu mea d' op'at' p' buit effect' u. Incipiamus ergo de febribus.

- Capit' p'mu. De effimera. 2. De ebica. 3. De statica interpolata. 4. De colica interpolata. 5. De melica interpolata. 6. De febribus erraticis. 7. De febre continua. 8. De febrib' emittentis. De egritudinib' caput. De frenesi. De litargia. De catarro. De apopleia z epilepsia. De mania z melancolia. De dolore capitis. Unu. De egrit. oculoz. Unu. De egrit. aurius. De egritudinib' nariu. De fluxu sanguis. De fetore nariu. De egritudinib' ozis. De vlcereb' z pu. ozis. De fetore ozis. De dolore ventium. De vermib' i dentibus. De egritudi. spualiu. De relaxatioe vuule. De squinantia. De raucedine vocis. De tussi z asmate. De plepumoia z ple urefi. De p'itiff. De einoptoica passioe. De egritudinib' stoi. De fastidio. De bolismo z appetitu cotrupto. De vomitu. De singultu. De dolore stoi. De apate stomachi. De egritudinib' itrcioz. De dolore coz. De lubzicis. De dissinteria. De licteria. De diarria. De tenasim. me. De emorhoiaibus. De exitu ani. De egritudinib' epati. De apate eius. De ictericia. De idropifi. Unu. De egritudinibus splenis. De egrit. reniu z ve. De diabetica passio. De exitu san. cu v'rina. De lapide iretib' z vesi. De inuoluntaria emis sione v'rine. De egrit. vge z testicul. De gomozeia. De imoderata erectio ne virge. De ipsectioe coitis. De istatioe testiculoz. De pulsul' i vga nasceti. De egritudinib' m'icli. De retentione men struozum. De fluxu m'etruozum. De suffocatioe z precipitatione matricis. De impedimento con ceptionis. Unu. De artetica passio. De egritudinib' cutaetis. De lepra. De morfea. De scabie. De fistul.

De effimera. CAP. I.

Effimera e feb. q' fit ex pncipali vicio spuius. hz at fieri quadoq' ex aeris calitate ex labore: z iracun dia: ex calis cibis z potib' assupti. Sit et q'ng ex h' iditate aeris ex tristitia z mult' alijs mo dis: ex qb' quo se. nalcas' m' e' z io ad p'is p'cmittedu e' ne nimia plixitas pariat fastidiu. Log'icif maxie effime ra ex idicio patiet: ex dist'epato calore: no multu n' nate calore excedete: nec i v'ria alia iudicia supabudati l'uois v' putrefacti apper: z sine typo p' affligit.

Cura si fuerit effimera ex cala ca: vt ex calore aeris vel ex ira v' ex calis cibis z potib' z paties plecozio: fit g'na liter curaf h' mo. Ad alia z herba violaria coquaf i aqua z p'banf i tina sup qua lig' sint extesa: vt eger nud' sup ca iaceo fumu ascende: q' ad q' recipiat i sic sudet. post q' sat sudauerit itret aqua: q' exco itret i lecto: panis coopiat: z g'ecat. Si ad huc p' balneu caloz p'seuerauerit fiat iunctio p' tota corpis superficie ex olo v'io. v' populeo fiat aer arti ficialr frid': ex discurtiu aq' z ex friso berb'is i panuisto vo m' p'strat: v'at frida dicta: si par: e' sit macilet' no e' bal neu ne eius: s' sole fride iunctioe z frida dicta zacr frid' sufficit. Si vo fuerit effi' ex frida ca vt ex pdicat cas sic v' curaf. Siat balneu ex decoctoe folioz lauri: vt p' dixim' eger p' recipiat fumu decide descadat i aqua: z exi ens i lecto panis coopiat z g'ecat: h' effimera coos carni b' v'rio p'neui reficere. Et no. q' effim' ex passioib' aic ina ta z'na pa: iducta solvere p'sucit. Z'ig' z tristitia gaudiu iducat z h' z sic de ceteris aic passioib'. It' no. q' ef fim' ex m' la g'atua sc' p' balneu solui nec solet effi' v' tra 3' vel 4' die p'edi que si traserit i putridam coeuer titur vel etibicam. De ebica. CAP. II.

De ebica fe. q' fit ex habitu d'nat' ab etbis qd e' bitudo: q' corpi aduenit in habitu p'curti p'sueit. Sit at ebica ex pncipa li vicio m'etruoz: m'ebus. v. pncipialr viciatis. Sit at. i. v' spe' etbice fm triplic' humidit' tate i font' p'ra. Si. n. calor i m'ebus accessio p' humi ditat' maior' p're sumat fit p'ma sp'c' etbice. si z' z' z' s' 3' 3'. De ebicis q' d' sig' si coia q'da sp'alia. Coia h' sit. calor z'ntu' mo let' mo acut'. Caloz i v'olis manum z pedu. v'ia oleagia. Sp'alia h' iur. In p' spe' calor z'ntu' maior' p'adiu q' p' v'ia oleagia i superficie sine solom' b'. In sc'da spe' calor acutior e' q' i p'ma p' p'adiu maior' q' an' v'ia oleagia cu m'iat' resolonib'. In 3' spe' calor it'efioz e' q' i alijs: z reuera maior' est post p'adiu q' an' s' p' eius intensioem non bene potest discerni quando maior' sit vel minor' v'ria etiam in colore z in substantia oleo as s'istat cu multis resolonib' grossis ad moz' farris q' a t'boz' pbilo crinoides appellat'. Cur' eleuata cu sit arida z s'icca i se no residet nisi m' n'ib' co'p'maf. h' v'nta sp'c' i curabil' e' sc'da v'z curaf. p'zia ta curaf. Si no. q' etbica q'ng sit cu reumate q'ng sine reumate. Si fit cuz reumatic sit cu tussi z titillatioe v'ie z multa ex'cussioe sp'uti z mucil' laginu. Si sine reumate no adfunt h' sig'. It' no. q' b' feb' q'ng suas hz exacerbatoc' z qb' vehemeti' affligit. It' etbica q'ng e' p' se: q'ng p' iucta z putrida: q' oia de termino v' fm varietate causaz varief' z cura. Cura. In p'mis ordinada e' dicta. oada e' pullus cu bre dio vel cu farre ozdei coet'. oada sut et extrema p'coz' nisi cald' sit nimis it'efus. It' et far ozdei amidu lac amig dalaz penidie oua et nisi valde febuat: olera mixta d' bo ragie maia atriplice spinachia odita cu lacte amigda l' v' cu receti affligia p'ices alpatiles. oet v'niu albu v' l'ub citrinu tepatu cu aq' ozdei v' l'cu aq' decoctoioe ozagagati gumu arab. liquiritie z succi lignicic. h' aq' denf' cum v'ino

stupimo uporednim ispitivanjima kako samih naslova receptata, tako i materije medike koju oni sadrže. Ustanovljena sličnost sa istima iz spisa Ioanes-a Platearius-a bila je povod da ova ispitivanja izvršimo i s ranije spomenutim terapijskim zbornicima srpske srednjekovne medicine. Ona su pokazala da su neki naslovi receptata iz terapijskih beležaka Hilandarskog kodeksa i terapijskih zbornika istovetni s latinskim naslovima iz Practica brevis Ioanes-a Platearius-a. Tako se iz Ijatrososifje o vsakoj vešti sledeći recepti nalaze u Practica brevis Ioanes-a Platerius-a: br. 1 Ot boljezni zoubnoj De dolore dentium (21); br. 3 Ot česani krasntjem De pruritu acute in corpore (22) i br. 9 O živine De canceris.

U prvom delu terapijskih beležaka Hilandarskog medicinskog kodeksa ustanovili smo sledeće sličnosti receptata: br. 1 »O padenija vlasi počinje« De alopetia (24); br. 2. »Ovde počinje ot kraste što biva po glave« De furfuribus qui sunt in capite et reliquo corpore (26); br. 5 »Ovde počne bolest koja se zove letargija« De letargia (27); br. 7 »Ovde počne ot epilepsija, srbski se zove velika bolest« De epilepsia (28).

U drugom delu recept br. 1 »Zdja počinajet ot oneh žen, ot kojih mnogo krvi ide« De fluxu sanguine ex matrice (29); br. 3 »Ovde počinajet za oneh žen koje imaju plodovu zatvorenu ili zadušenu« De suffocatione et presipitatione matricis (30); br. 4 »Ovde načinajet ot oneh žen koje ne mogu prijmati decu« De mulieribus que non impregnatur (31); br. 5 »Ovde načinajet ot oneh žen koje ne mogu držati decu k'd su teške« De mulieribus que abortinatur (32); br. 7 »Zde načinajet o oneh koji imaju bolest po članove i po udoveh. I ova se bolest zove latinski artetika« De artetica passione (33); br. 6 »Kogda žena ne može skoro roditi« De illis quibus partus sit difficillis (34); br. 14 »O bolezniz zubnjej« De dolore dentium (35); »Ovde počinje bolest koja se zove itrcija. Serbski se zove koj ima človek žltinu na obrazu« De icteritia (36).

U Dečanskom vracbniku postoje sledeće sličnosti s naslovima receptata iz Practica brevis: br. 2 »Da neplodna žena ima dete« De impedimento conceptionis (37); br. 3 »Da žena uskoro rodi« De mulieribus partus sit difficillis (38); br. 11 »O zubnoj bolesti« De dolore dentium (39); br. 12 »Od živine« De canceris (40); br. 14 »Kome kosa pada« De alopitia (41); br. 17 »Kada ujede pas« De cane rabioso (42); br. 20 »Kada usta smrde« De fetore oris (43); br. 26 »Protivu glavobolje« De dolore capitis (45); br. 26 »Protiv krvarenja« De fluxu sanguinis (44); br. 47 »O ranama na glavi« De furfuribus qui sunt in capite et reliquo corpore (46); br. 52 »Kada neko ne može zadržati mokraču« De involuntaria emissionem urine (47); br. 57 »Protiv svraba« (šuge) De scabies (47a) i br. 61 »Protiv kašlja i sipnje« De tussi et astmati (48).

U Hodoškom zborniku najveći broj receptata odgovara naslovima istih iz Practica brevis:

Recept br. 4 »Ot besa« odgovarao bi receptu De cane rabiosa (49); br. 8 »O glavnej bolezni« receptu De dolore capitis (50); br. 16 »Jegda smrdet ousta« De fetoris oris (51); br. 17 »Ašče kto ščit krv« De fluxu sanguinis (52); br. 10 »Ot živin« De canceris (53); De scrophulis (54); br. 31 »O ježe sustaviti črevnicu« De diarria (55); br. 33 »O bolezniz srdčnej« De disinteria (56); br. 43 »Ašče kome požltjejet obraz« i br. 73. »Ašče komu požltjejet telo ves i oči« De icteritia: br. 44 »Jegda komu izlazit črevo prohodno« De exitu ani (57); br. 48 »Ot goub« De lepra; br. 50 »Ot nicine

Slika 4. Nazivi receptata iz Pratica brevis (Breviarium) Ioanes-a Platearius-a, izdatog 1494. godine u Veneciji. Nacionalna biblioteka u Parizu).

i izmeta« **De fistula** (58); br. 52 »O iže v sne kvaseštih« **De involunteria emissione urinae** (59); br. 51 »Jegda kosi padajut glavi« **De alopitia** (60); br. 54 »Aše kto pijet vina mnogo i glavoju bolit« **De scda accidente ex potu vini** (61); br. 62 »Ot zasipa« **De astmati** (62); br. 72 »Jegda ne mozet kto imjeti postelju s ženou svojeju« **De impedimento conceptionis** (63); br. 71 »Jegda ne mozet človek vodu poustiti« **De retentione emissione urine** (64); br. 76 »Aše kto bljujet čto ljubo ized« **De vomitu** (65); br. 77 »Jegda kto izdežjet se« **De combustione ignis** (66); br. 78 »Aše kto imat gouti ili kseropom ježe prehodit po članove i bolit« **De artetica passione** (67); br. 82 »Jegda bolit zoub« **De dolore dentium** (67a) itd.

U **Bosanskom zborniku** sledeće sličnosti postoje: recept br. 2 »Što piše koja žena dece nema« **De mulieribus que non impregnatur** (68); br. 3 »Ot kašlja liek« **De tussi et astmati** (69); br. 7 »Sto piše ot sipne liek« (isti naziv kao kod recepta br. 3); br. 8 »Kada čoveka boli glava« **De dolore capitis** (70); br. 9 »Kada zubi bole« **De dolore dentium** (71); br. 10 »Kada bi na glavi udarila čela« **De punctura vesparum et apium** (72a); br. 12 »Od živine liek« **De canceris** (72); br. 14 »Kada bi voda stala« **De retentione emissione urinae** (73).

Za **Skadarski zbornik** sledeći recepti su uzeti iz **Practica brevis** (slika 5). Recept: br. 3 »Od zuba« **De dolores dentium** (74); br. 31 »Koja žena ne može roditi« **De mulieribus quibus partus est difficillis** (75); br. 32 »Kad ko sa ženom ne može biti« **De impedimento conceptionis** (76); br. 33 »Od kašlji i zaduhe« **De tussi et astmati** (77); br. 35 »Kad oteknu ženske sramne udi« **De imoderata erectione virge** (78); br. 41 »Da nema ušiju« **De pediculi qui sunt in capite et reliquo corpore** (79); br. 53 »Od srdobolje« **De diarria** (80); br. 69 »U koga krastava i ranjava glava« **De furfuribus qui sunt in capite et reliquo corpore** (81); br. 73 »Kome je glava čelava« **De alopitia** (82); br. 74 »Od srdobolje« **De dissinteria** (83) i **De diarria** (84); br. 71 »Od živine« **De canceris** (85); br. 84 »Koga glava boli« **De dolore capitis** (86); br. 92 »Koga ujede pas« **De cane rabiosa** (87); br. 96 »Kome izlazi stražnje crevo« **De exitu ani** (87a); br. 98 »Od zubobolje« **De dolore dentium** (87b).

Osim toga, kao što će se videti iz daljeg izlaganja, i materija medika nekih recepata bila je uzeta iz farmakološkog spisa istog autora koji nosi naslov **De simplici medicina (Circa Instans)**. Tako npr. materija medika iz recepta br. 32 **Hodoškog zbornika** koja glasi ovako: »Vzmi i praži s medom i jaždi i žezi skuriju« u originalnom latinskom tekstu glasi ovako: »Antiqui succum experimebant mel i eadem quantitate medio-criter, coquetes post modum pulveres apponentes et: et ab igne removentes...« (88); ili materija medika iz recepta br. 16 **Vračebnog tipka** koja glasi: »Svari med dobro, jako da budet ni velmi gust, ni paki židak. I po, srede vlož i v'nj migdal rastlčenih k migdal gorkih« itd. slična je onoj iz **Circa Instans** koja glasi ovako: »Contra astma et tussim ex frigidae terantur amare et adito zuccaro ad reprimendum malum saporem fiant pulves« (89) itd.

Materija medika recepata terapijskih beležaka **Hilandarskog medicinskog kodeksa** i naših zbornika jasno ukazuje na njeno zajedničko poreklo i to da ona pripada medicinskim školama u Salernu i Monpeljeu. Ovo potvrđuje na samo pozivanje na spis **Circa Instans**, već i imena autora koje spominje pisac terapijskih beležaka **Hilandarskog medicinskog**

De egritudinibus cutis

39

¶ Et si tritū ēe quādo aggregat cū oīo t hiat ex eo eplz reddib. ¶ Doc ē ē regimē qđ cōbernat cozpozā ne acci dant in eis colorū mutarā t podagra: t rectificat ēē cau telam a reliquo egritudinibus que sūt a materijs t bu moribus multis malis.

¶ Lōpletus ē tractat. iij. brenary Joānis fili serapiois. ¶ Quintus aggregatus Joannis filij serapionis: t est. xxxvi. capitula.

Tractatus primū. De egritudinibus accidentibus i cute faciei. Secundus. De impetigine. Tertius. De varas. Quartus. De egritudine ex qua excoxiatur cutis t est ab harar nigra t puritius. Quintus. De morphea alba t nigra. Sextus. De puritu accente in cozpozē. Septimus. De scabie. Octavum. De effare. Nonum. De pulueribus aromaticis aromatizantib' odorē cozpozis.

Decimum. De fozore ozio t alba rara. Undecimum. De combustionē ignis. Duodecimū. De gonozia t cursu spermatis. Tertūdecimū. De eo qđ stimulat desidrius coit' t facit exire sperma t addit in malbe.

Quartūdecimū. De lepra. Quintūdecimū. De spēbus hernie: t est alkil. Sextūdecimū. De eruptione sanguinis ex venis t alaurid t arterijs.

Decimūseptimū. De cane rabioso. Decimūoctavū. De punctura vesparijs t apium. Decimūnonū. De punctura scorpionum. Vigestimū. De morisū vipaz mālculo: t feminaz.

Vigestimūprimū. De curatione cōmuni ad oēm quem momorderunt reptilia venenosa t pupugerunt. Vigestimūsecundū. De flegmōe t almezure t igne t serfico t variolis. Vigestimūtertium. De tbebebuli t inflatione t aposte manibus lapidosis.

Vigestimūquartū. De canceris. Vigestimūquintū. De scrophulis. Vigestimūseximū. De gibbositate. Vigestimūseptimū. De pfocacione matricis t vōstolite matricum.

Vigestimūoctavū. De apatibus matricum. Vigestimūnonū. De accitibus in matricibus. Vigestimū. De retentione mēstruozum. Vigestimūprimū. De fluxu sanguinis ex matrice.

Vigestimūsecundū. De mulieribus que nō impregnātur. Vigestimūtertū. De mulieribus que abortiuntur. Vigestimūquartū. De mulieribus quō sciat qđ ipse iaz cōceperunt: t quid conueniat eis.

Vigestimūquintū. De illis qbus grus fit difficillis. Vigestimūseximū. De lubricitate mēris. ¶ De dolorib' t vestigijs accitib' i facie. CAP. I.

Huse dolozū t ipressiōnū q accidit i supficie faciei t sūiq cozpe s' ex pulsiōe supfluitatū malaz q excludit ex pfundo cozpozis. ¶ Et fortasse est h' ex v'ute nāe qđ vult mūdificare t embria pncipalia gbus sunt ppositiōes nobiles necie: t vt expellat ab eis supfluitates ad mēbra extrinseca pauci unamēti. ¶ Et fortasse est ex multitudine supfluitatū ipsoz qđ aggregātur in cozpozē t expellit eas nā ad exteriōz cutis t cozūpūnt supficie exteriōz. Et accit hoc aut ex cozūpūōe regimīs aut ex malicia cōpōsionē oerio qđ est malus aut ex tēpore anni

aut ex eo qđ accit in tēpore anni ex diuersitate. ¶ De egritudinibus iste qđ diximus accidit in eo qđ apparet de cozpozē t facie de frute nature: tūc sunt minozis malicie t facilioz sanatioz. Et si sunt ex multitudine supfluitatum malaz: tūc sunt magis p'ane t difficilioz. Et fimo in eis t in illis que accidit in facie est vnius. vcz: qđi facies est nobilior: supficie cozpozis qđi est octetra. Opz vt denidemus studiū in mundificatione eius t limpida tione ipsius.

¶ Si aut accit in facie ex expulsiōne nature aliqđ ex egritudinibus que cozūpūnt colorē eius aut ponit supficie eius inequalem t mutant figurā eius tūc non opz vt admittitret in illo nisi linumētū qđ abstergat tūc. Qđ ē qđ nos sumus nō indigētes cuacuacione nature qđ nā ē facies illud per se. Nā nō est nobis possibile vt mundificemus cozpus plus: mūdificet ipm nā per se. ¶ Et si iste egritudines sunt ex viciōia supfluitatū aggregatoz: incipiemus cū cūone eaz in pūmis. Si quidē est sanguis vincē: tūc cū cyraction: t' sed si vnius b'ioz est vicē: tūc medicamine solutiō. t eligim' medicame qđ extra bat illud idē nocumētū. vcidē regimē pūcicō. Et ē posibile vt cognoscas cāz efficiētē egritudinē: vt cognoscas cā ex eo cuius p'ecessit v'us ex cibus t ponib' t relis qđ regimib' t' ex eo qđ testificat ex colorē loci lesi: qđ sunt illis s'ita. ¶ Et post admittitretes mūdificatiōis t regimīs fmo qđ opoztet: est necesse vt redcam' ad curationes p'oprias i vnaquaz egritudinū: fmo qđ ostensurū sumus nūc. ¶ Luratio vestigiōz: t pūni: t alkelen t magnoz lentiginū: t verrucarum: t lentiginum partiaz que fiunt in facie. ¶ Spume maris: t baurach arment: abozū anā partem vni: amigdalaz amararūz mūdataz: q coz tice suo p'ce v'ias terantur t miscant: admittret ex vno vino. ¶ Aliud. ¶ B. farine lupinoz: t mirre bone t spume maris aduste: t baurach rubei affati: equaliter liniaz cū oleo narcisino: t liq'iat cū aq' calida: t admittret. ¶ Ad vestigia nigra accitū i facie. ¶ B. farine lupinoz: t farine ordez: t farine fabaz: t radicio lily celestis oium. an. s. v. falsis amoniaci: t amoniaci: t an. s. y. Resoluā h' duo cū aqua calaz: cū ea cōficiant' t relique medicie: t fiat troscici: t in boza necessitatis soluat vnius ex eis cū albu gine oui: t liniaz super facie. ¶ Aliud ad lētiginē: t ab chardaus in facie. Liniaz cū mucillagine fenugreci per se. ¶ Aliud ad lētiginē. Liniaz cū mucillagie granozū citoniōz cū croco. ¶ Aliud ad lētiginē. Aggrega interius granoz cucurbitē: t oē illud: t cōtere ipm cū aqua fenugreci decocta: t line cū eo facie. ¶ Aliud cōfice farinā alkefine: postiq' teris cū aq' in qua decoctū ē melilotū t line cū ea. ¶ Aliud. Aggregētur amigdale amaf excoctare: t nutriātur cū aq' in qua infusa ē mirra. t liniaz cū eis facies. ¶ Aliud. Aggrega serraturā eboziz cūz faria lupinoz: t erat' t dissoluat cū melle: t liniaz sup loz cū. ¶ Aliud qđ eradicit vestigia: t abstergit facie. ¶ B. cerus: t merdalengi abluti: t ferrature eboziz. oium. an. s. s. y. falsis amoniaci. s. y. saponis. s. y. cōfice cū melle: t liniaz sup locū. ¶ Ad lētiginē magnas: t pūni: t ad keilē i facie. ¶ B. fimi colūbini: t baurach: t qles partes. t cratur t cribelle: t p'ficiantur cū melle: t liniaz cū eo facies multoties. ¶ Linimētū aliō qđ abstergit facie. ¶ B. Resine: t farie fabaz: t farie ordez excoctatū: oium. an. s. y. lupinoz: t radicio narcisici aboz. an. s. y. radicio lily: gummi arabici: oium. an. s. i. t erat' t p'ficiat cū aq' t fiat troscici: t reboli nāz boza necessitatis cū aq' p'auitatis batcke t liniaz. ¶ Aliud qđ abstergit: t colorē faciei efficit bonū. ¶ B. amig dalaz dulciū excoctatū: s. v. dragagāt: t gummiolum. an. s. y. farie fabaz: t radi. lily: t rube: t glutinis pisciū. oiz. an. s. y. liq'iat glutē cū aq' t p'ficiat cū eo oia t liniaz.

Slika 5. Nazivi recepata iz **Practica brevis**.

kodeksa. Tako se pored **Dioskorida** spominju sledeći autori spomenutih medicinskih škola: **Konstantin Afrički** koji je preveo sa arapskog jezika spis arapskog lekara **Ibn El Djacara**, **Viaticum** i **I. Platearius**. Da li se ovo odnosi na Konstantina učenika **Ioanes-a Platearius-a** pisca **Practica brevis** i **Regulae urinarum** ili pak na njegovog brata **Mattheus-a**, pisca poznatog dela **Circa Instans**, **De Simplici medicinae**? Mi smatramo da se ovde misli na poslednjeg, jer se pomen o Platearius-u uvek vezuje za citiranje dela **Circa Instans**.

Od pripadnika medicinske škole u Monpeljeu spominju se sledeći autori: **Gerardus de Solo** koji je živeo u XIV veku i bio kancelar Univerziteta u Monpeljeu, a napisao je poznate medicinske spise: **Comentarium super viticum**, **Tractatus de gradibus medicinae** i **Libellus febribus**. Zatim, **Gilbertus Anglicus**, vaspitanik Salerna i profesor Medicinskog fakulteta u Monpeljeu, pisac dela **Compendium medicinae (Laurea anglicana)** i **Vincent de Beauvais — Vincentus Bellvacensis**, jedan od čuvenih francuskih enciklopedista srednjeg veka i vaspitač dece francuskog kralja Svetog Luja, pisac dela **Speculum maius**, koji je umro 1264. g. Od ostalih pisaca spominje se **Isak**, jevrejski filozof i pisac iz X veka koji je živeo i umro u Aleksandriji. Po **Schulz-u**, **Isak** ili **Isac Judaeus (Abu Jakob Ishak ben Soleiman el-Israeli)** živeo je u vremenu 830—932. godine i pisac je dela: **Opera omnia, De dietis universalibus et particularibus et De dietis particularibus**. Zatim, **Maser Floridus**, medicinski pisac iz X veka; **Sixtus Platicus**, rimski lekar i pisac dela **Medicinae ex animalibus**, i drugi.

Diskusija i zaključak

Rezultati naših uporednih ispitivanja jasno govore da je pri pisanju terapijskih zbornika srpske srednjevekovne medicine građa iz spisa **Ioanes-a Platearius-a (Practica brevis)** i **Matthaeus-a Platearius-a (Circa Instans)** predstavljala osnovnu materiju za njihovo sastavljanje. Zato je sasvim razumljiva pojava što terapijski zbornici naše srednjevekovne medicine sadrže veliki deo materije iz spomenutih spisa **Ioanes-a Platearius-a**. Nesumnjivo je da je za nas ovde najzanimljivije kako je došlo do ovako širokog prihvatanja ovih spisa u nas. Na žalost, na ovo pitanje teško je dati tačan odgovor. Sudeći po svemu, oni nisu dospeli u Srbiju preko Dubrovnika. Ovo tvrdimo na osnovu toga što ni u jednoj zbirci starih knjiga u dubrovačkim bibliotekama ne postoji sačuvan neki spis **I. Platearius-a** napisan na latinskom ili na našem jeziku. Osim ovoga, to potvrđuje Đ. Matijašević, autor **Ljekaroslovlja** nastalog u XVII veku u Dubrovniku u kome on jasno ističe da ga je napisao prema spisima za lečenje napisanim na srpskom jeziku (**Ljekaroslovlje iliti nauzi lječiti raslike nemochi pripisani iz sarbskh knjgiha**). Osim toga, sama kompozicija ovog spisa dosta podseća na kompoziciju farmakoloških spisa iz **Hilandarskog medicinskog kodeksa**. Sudeći po ovome, moglo bi se s pravom pretpostaviti da farmakološki spisi sačuvani u **Hilandarskom kodeksu** nisu bili jedini u Srbiji i da su morali postojati i drugi spisi slične vrste. To potvrđuje činjenica što spomenuto **Ljekaroslovlje** pored recepta za lečenje koji su istovetni s receptima iz srpskih terapijskih zbor-

nika sadrži i neka poglavlja u kojima se govori o vegetabilnim lekovima za koje njegov autor takođe veli da su uzeti iz »sarbskih knjgiha«. U prilog spomenutoj činjenici ovde ćemo ukazati na te sličnosti (slika 6).

Tractatus .I.

Tractatus primus breuius Joannis filij Derapois medici. Inquit Joannes.

Ncipiamus

cum auxilio dei et bonitate ipsationis eius libens abbeuati in causis egritudinis et significationibus cap. et ipisurati tractatus capitulum finit. xxxv.

Capitulum primum est de caluitio alopitia et tyria.

Capitulum secundum est de caluitio alopitia et tyria.

Capitulum tertium est de sabasati bumida et egritudine similia sanosita.

Capitulum quartum est de fursibus qui fiunt in capite et reliquo corpore.

Capitulum quintum est de pediculis qui fiunt in capite et reliquo corpore.

Capitulum sextum est de foda accite et aduisione solis.

Capitulum septimum est de foda accidente ex malicia complexionis cum materia.

Capitulum octauum est de foda accidente ex malicia complexionis frigide absq. materia.

Capitulum nonum est de foda accidente ex malicia complexionis frigide cum materia.

Capitulum decimum est de foda accidente ex ventositate grossa.

Capitulum undecimum est de foda accidente ex potu vini.

Capitulum duodecimum est de foda accidente ex percussione: ut calu qui accidit in sinu capite.

Capitulum decimumtertium est de verrigine.

Capitulum decimumquartum est de foda frequente dolore alicuius membrorum.

Capitulum decimumquintum est de dolore verticis.

Capitulum decimumsextum est de emigrana.

Capitulum decimumseptimum est de luargia et ei intentio est obliuio et subeth.

Capitulum decimumoctauum est de cathria sine cogelatio et est frigus et egritudine que est in cerebro similia epilepsie et apople.

Capitulum decimumnonum est de subeth vigilatia.

Capitulum vigesimum est de carabito et est apostema occidens in cerebro: et est firien.

Capitulum vigesimumprimum est de mania et est ipes demog.

Capitulum vigesimumsecundum est de melancolia et est aliquid accis et melico bumore.

Capitulum vigesimumtertium est de epilepsia et est alvara.

Capitulum vigesimumquartum est de apoplepsia et est allican.

Capitulum vigesimumquintum est de paralisi.

Capitulum vigesimumsextum est de destractione seruatiouis id est memoie.

Capitulum vigesimumseptimum est de spasma.

Capitulum vigesimumoctauum est de egritudine que nominatur ventus equinus accidens ab accuratione nervoy et tensioe cop: et siccitate ipso: et eoz ariditate et choedatione ipso: et est g notarius est tetanus. Capitulum de gibositate.

Capitulum vigesimumnonum est de straffis: et est tortura.

Capitulum trigessimum est de stupore.

Capitulum trigessimimum est de tremore.

Capitulum trigessimimumcaudum est de ista.

De caluitio alopitia et tyria.

CAP. I.

Britudines

iste a duabus eueniunt causis sicut optimus nos docuit Gal. Quap vna est puritatio humiditatis que nutrit capillos Et scda humiditatis extraneae corrupte que aggregant in radicibus capillor. Ueritate caluitiu qd ex puritate humiditatis nutritiu sit curatioes non habet. Et hoc qdem est sileis q plarantur a platis que exccant quare no hcedit p puritacione terre sue. Et vero alopitia et tyria veniunt ex corruptioe huius. Et tyria quide est difficilioris sanationis q alopitia. Sed sit vtraqz gnis vni qui consideras sollicite cam faciet vtraqz euenire. Et no dissentiunt nomina vtrozqz nisi ex pte figure. Qd e qz tyria no appareret in capite et reliquo corpore nisi sicut in corpore et eueniret cortices ei sicut cu excoasit serpis. Alopitia vero no nominat taliter nisi qm accit vulpib' semp. Et qm diligenter attendis cam faciet euenire vtraqz simul iuenio abas vnius speciei sed sunt diuerse in actioe et nomine. In actioe gdes qm tyria est difficilior ad sanadu q alopitia. Et in nomine qm bec noiat tyria ex figura serpenis: et spolio cutis eius. Et nominatur alopitia: quoniam accidit vulpibus multotiens.

De curatione alopitie.

Quando nos cognoscimus bumorem faciet euenire alopitiam ex colore cutis: et ex etate: et pte: et regio: et q sunt silia illie. Oportet vt incipiamus cu medicis solutiuis: et post illud cureb' q coferat loco vbi gra. Si color cutis trahit ad nigredine: et etas e etas coz q sunt xl. annor: et regio: tps sunt frida et sicca: qd sup complexionem vincit est huius melchus: aut color: cutis trahit ad albedine: et etas e etas decrepitus: et regio: tps sunt frida pauca humiditate et complexio declinat ad frig: et humiditate tuc oportet vt sit solutio cu pfectioe nisi facta cu colognida. qd est galiducur sicca et huius melchus. Et si color cutis trahit ad citrinitate: et etas e etas ueniens: tps et regio sunt calis et sicca: vincit sup complexionem huius coleric: tuc ops vt sit solutio cu pill de alo facis cu colognida: et ma stice: et scamonea: et absinthio. Et si vico sup illuz qui habet alopitia: et sanguis curabim' ipus in pnis cu extractione sanguis. Deu cu solore huius facietis euenire alopitia. Deu cu mudificatione capinis p gargarisum. et res q masticatur multoties sicut yera pagra: et cortices radicia cappar: et staphagrie pmixte dissoluit cu sirupo acetoso facto cu colognida: aut cu aceto ei: et si infundat acetos pso: et calamitu motan: et si fluuiale: aut albasse erit meli'. Deu redum post illud ad locu depilatus et curam ipm cu fricatione si euet' ei' est ex colera citrina cu pano lini. Et si cuctus ei' est ex huius melico: aut staphagico cu cepe sqle: aut alus. Deu vtur post illud medicinis copositis qo narrabim' post hac bozi apud nostram rememotacione de medicinis copositis.

De medicis aut simplicis q recuicat hac egritudine: et gbus limi sunt ensofobu qm calcifacat calcifacioe vob' demet: post ipm i calcifacioe ruta motana: post ipm synapsis et spuma q aggregat' circuau aridini in maribus que noiat limosifitan: et adric: et adric: et adric: et adric: et spuma maris: et spuma baurac: et baurac: et ruber armenu lene et fragibile pauce terre fricitatis et aspitatis: et elbozi duo albus et niger: et semé cruce: et olm laurinus: et spuma maris: et est gnis speciei. Et melior coz e illa que dicit mellifon. Et illa q similiaf lane quecuqz istaru est cobusta aut icobusta. Et melior: caru est que est cobusta.

Et curam' et cu picc buida: et bitran: et stercoze muris

Slika 6. Nazivi recepta iz Pratica brevis.

Tako npr. recept br. 5 koji glasi »Ko ne mosce vode pustiti« odgovara receptu br. 71 **Hodoškog zbornika** (»Jegda ne mozet človek vodou poustiti«); br. 7 »Komu karv teče iz rane« receptu br. 17 (»Aše kto š'čit krv«); br. 57 »Komu je zaduha« receptu br. 62 (»Ot zasipa«); recept br. 14 »A komu je griscia od utrobe« receptu br. 3 (»O bolezn srčnej«); br. 20 »I oster komu bude se žutjenica« (žutica) receptu br. 73 (»Ašte komu požltejet obraz«); br. 22 »I oster kada garlo boli« receptu br. 22 (»O bolezn grlnjej«); br. 24 »I oster sa gliste dobro je« receptu br. 67 (»Ot črvej«); recept br. 40 »Koga glava boli« receptu br. 8 (»O glavnjej bolezn«); recept br. 84 »Kada subi bole« receptu br. 2 (»Ot zuba«) i receptu br. 82 (»Jegda bolit zubi«); recept br. 85 »Komu je scivina« receptu br. 10 (»Ot živine«); recept br. 87 »Kada oči bole« receptu br. 60 (»Jegda kto bolit očima«); recept br. 117 »I oster dobro je komu usta smrde« itd. receptu br. 16 (»Jegda komou smrdet ousta«); recept br. 327 »Da naraste kosa« receptu br. 11 (»O ježe vz'rasti kosme«); recept br. 331 »Kad uho nemoniku gnilo« receptu br. 34 (»Jegda tečet gnoj iz oušiju«); recept br. 332 »Kada oči bole« receptu br. 60 (»Jegda bolit očima«); recept br. 334 »Komu je mastat« (prolapsus recti) receptu br. 44 (»Jegda komu izlazit črevo prohodno«); recept br. 351 »Od dalaka« receptu br. 79 (»Ot rasta«) itd.

Od lekova vegetabilnog porekla spominju se sledeći: »Od krepsti sopa« (*Hyssopus officinalis*); »Od krepsti kamomile« (*Matricaria chamomilla*); »Od krepsti kopra« (*Anethum graveolens*); »Od krepsti komonike« (*Arthemisa vulgaris*); »Od krepsti apiuma« (*Apium praveolens*); »Od krepsti slieza bieloga« (*Althea officinalis*); »Od krepsti betonike« (*Betonica officinalis*); »Od krepsti loctike« (*Lactuca sativa*); »Od krepsti papra« (*Piper nigrum*); »Od krepsti boscjura« (*Peonia officinalis*); itd.* Opis svih ovih lekova nalazi se i u srpskom prevodu **Circa Instans (De simplicibus medicina)**, samo što se tekst između jednih i drugih razlikuje. Opisi iz **Ljekaroslovija** predstavljaju samo kratke izvode iz spomenutog spisa **Matthaeus-a Platearius-a**, a ne prevode.

Srednjevekovna Srbija nije bila izolovana od uticaja zapadne kulture i medicine. Znatno deo teritorije srednjevekovne Srbije bio je izložen isključivo zapadnom uticaju. Srbi su rado primali sve kulturne tekovine Zapada i Istoka. To svedoči njihova srednjevekovna arhitektura, slikarstvo i književnost. Osim toga, u Srbiji su živeli i radili mnogobrojni lekari koji su završili medicinske škole u Italiji. U Kotoru je postojala i gradska apoteka, u kojoj su za sve vreme njenog postojanja radili apotekari italijanskog porekla. Preko njih je dospevala do nas zapadnjačka naučna medicina, pa su oni zato i mogli da prevedu i neki od medicinskih priručnika ili odlomke iz njih kao što su ovi iz **Practica brevis** koje nalazimo u terapijskim zbornicima srpske srednjevekovne medicine.

Rezultati naših uporednih ispitivanja jasno govore da su spisi **Ioanes-a Platearius-a** dosta korišćeni u nas i da je moralo postojati više

* Rukopis se danas nalazi u Biblioteci Franjevačkog manastira u Dubrovniku, u zbirci *Varia variorum* br. 202 (vidi opširnije: Vinko Justin Velnić: *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 1962, VIII—IX, 499—547).

primeraka prevoda recepata iz **Practica brevis**. Uostalom, to nam potvrđuju i sami naši zbornici. Postoji masa recepata koji su uzeti iz **Practica brevis**, a ne nalaze se u svakom zborniku. Tako npr. recept br. 61 iz **Dečanskog zbornika** ceo je preveden (**De tussi et astmati**), a u ovakvom obliku ne nalazi se u **Hodoškom zborniku** (90); ili recept br. 35 **Skadarskog zbornika** (**De imoderata erectione virge**) nalazi se samo u njemu (91). Isto ovo važi i za recept br. 10 protiv ujeda pčela koji se nalazi samo u **Bosanskom zborniku** i ni u jednom drugom, a odgovara naslovu istog recepta iz **Practica brevis** (**De punctura vesparum et apium**) itd. (92).

Navedena pojava mogla bi se protumačiti na dva načina: da je postojalo više prevoda **Practica brevis** čiji sastav nije bio isti iz jednostavnog razloga što je prevodilac birao za prevođenje one recepte koji su mu izgledali potrebni ili da su prepisivači pri ponovnom prepisivanju izostavljali neke recepte. Za obe pretpostavke postoji podjednaka verovatnoća. Nesumnjiva je činjenica da je njihov prevod načinila osoba koja je dobro poznavala savremenu latinsku medicinsku književnost. To je morao biti samo lekar sa solidnim medicinskim obrazovanjem i širokom kulturom. Da prevodi medicinske tekstove s latinskog jezika na srpski i da stvara nacionalnu medicinsku terminologiju mogla je samo ovakva ličnost. Uostalom, ovo potvrđuju spisi koje sadrži **Hilandarski medicinski kodeks**, kao i dela evropske naučne medicine iz kojih je njegov pisac crpeo građu za sastavljanje ovog zbornika. Sudeći prema samom rukopisu, kao i prema delima koja je on koristio za pisanje, postanak sadašnjeg prepisa **Hilandarskog medicinskog kodeksa** mogao bi se vezati za kraj XV ili početak XVI veka. U prilog ovome išla bi i činjenica što je najmlađi deo farmakološkog spisa koji se odnosi na pripremanje masti uzet iz dela **Nicolaus-a Prepositus-a** štampanog u Luganu 1528. godine (93). Terapijske beleške **Hilandarskog medicinskog kodeksa** prevedene su iz spisa **Practica brevis** izdatog 1494. godine u Veneciji. Sudeći po broju sačuvanih prepisa terapijskih zbornika nije isključeno da sadašnji sačuvani prepis **Hilandarskog medicinskog kodeksa** ne predstavlja njegov jedini primerak, već da ih je moralo biti više. To se vidi iz toga što je poslednji njegov prepisivač bio toliko neuk da nije znao ni za naslov dela iz koga one potiču, pa je zato za naziv **Circa Instans** smatrao da predstavlja ime medicinskog autora (»Sirka Inštiš učitelj govorit«, 1, 128b, red 6).

Iz dosadašnjeg izlaganja jasno proizilazi da prvobitni terapijski zbornici srpske srednjevekovne medicine nisu postali na temeljima naše narodne empirije, već da su to bili prevodi terapijskih upustava za lečenje uzetih iz dela **Practica brevis Ioanes-a Platearius-a** koje je predstavljalo najcenjeniji medicinski spis u medicini skoro do XVII veka. Naravno da su oni u toku vekova, usled čestih prepisivanja i ubacivanja nove materije medike, nešto izgubili od svoga prvobitnog sastava, ali da je u njima znatan deo ostao i sačuvan. Navedena činjenica ujedno govori koliko je veliku zabludu predstavljalo gledište da terapijski zbornici naše narodne medicine sadrže samo pribeleženu narodnu medicinu.

Ovim smatramo da su jednom zauvek skinuta s dnevnog reda spomenuta pogrešna tumačenja u vezi s poreklom terapijskih zbornika srpske srednjevekovne medicine. Naravno da su oni s gledišta današnje medicine bez praktičnog značaja. Ali, pri donošenju suda o njihovoj nauč-

noj vrednosti mora se polaziti od činjenice šta se smatralo da je »naučno« u medicini u doba njihovog postanka. Iz ovoga proizilazi da njihov znatan deo sadrži materiju tadašnje naučne evropske medicine, pa bi im prema tome trebalo dati i takvo mesto u našoj nacionalnoj istoriji medicine, a ne smatrati ih za spise etnomedicine.

Navedene činjenice su od značaja za poznavanje prošlosti srpske medicine još i zato što one govore da je medicina salernsko-monpeljeske škole preko spomenutih zbornika toliko bila raširena u našem narodu da je smatrana narodnom medicinom. Poslednja činjenica je od osobitog značaja za pravilnu ocenu stanja medicine u nas u srednjem veku, jer ona govori da je naš narod ne samo dobro poznao, već i da je koristio tekovine tadašnje evropske medicine.

Bibliografija i izvori

1. V. Jagić: Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa. XVI Srednjevečni lekovi, gatanja i vraćanja, Starine, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, X, Zagreb, 1878, 102; — 2. D. D. Vuksan: Jedan zbornik narodnih lijekova iz prošlog vijeka, Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu, III, 1928, 6; — 3. Vidi pod 1, 105; — 4. Vidi pod 2, 8; — 5. Vidi pod 1, 101; — 6. R. V. Katić: Srpska medicina od IX do XIX veka, Posebna izdanja, Odeljenje medicinskih nauka, Srpska akademija nauka i umjetnosti, CDXV, 21, 1967; — 7. R. V. Katić: O uticaju srpske srednjevekovne medicine na postanak novijih terapijskih kodeksa narodne medicine kod Srba, Zbornik radova, Institut za medicinska istraživanja, SAN, XLVIII, 4, 1957, 100—120; — 8. Vidi pod 1, 101; — 9. Isto, 110; — 10. Isto, 105. — 11. Isto, 110; — 12. Isto, 112; — 13. Đ. Sp. Radojčić: Stare srpske povelje i rukopisne knjige u Hilandar, Arhivist, II, 1952, 72 i Srpske arhivske i rukopisne zbirke u Svetoj Gori, Arhivist, V, 1955, 2 i 28; — 14. R. V. Katić: Medicina kod Srba u Srednjem veku, Posebna izdanja, Odeljenje medicinskih nauka, Srpska akademija nauka i umjetnosti, CCCX, 12, 1958, 60—62; — 15. G. Elezović: Vračbine i naše sveštenstvo, Crkva i život, Skoplje, 1925, 9 i 10, 358—363; — 16. L. Pavlović: Fragmenti izgubljenog vječebnika i jednog privatnog pisma, Srpski arhiv za celokupno lekarstvo, 1956, 84, 2, 269—275; — 17. Vidi pod 1; — 18. St. Novaković: Primeri književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga, Beograd, 1904, 594—596; — 19. Č. Truhelka: Lečništvo po narodnoj predaji bosanskoj i po jednom starom rukopisu, Glasnik Zemaljskog muzeja B. i H. Sarajevo, 1889, I, 54; — 20. T. A. Bratić: Narodno liječenje iz vremena jedne ljekaruše iz 1843. godine, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, XX, 1908, 344—356; — 21. Practica Io. Serapionis, Breviarium, Liber Serapionis de simplicibus medicina, dictus Circa Instans, Pratica Platearii Venetiis, 1494, Pratica brevis, capitula III, 176a; — 22. Isto, De egritudinibus cutis, Tractatus V, capitula II, 39a; — 23. Isto, T. V. cap. XIII, 45a; — 24. Isto, T. I, cap. I, 2a; — 25. Isto, T. I, cap. I, 3b; — 26. Isto, T. I, cap. I, 6a; — 27. Isto, T. I, cap. I, 6b; — 28. Isto, T. I, cap. I, 2a; — 29. Isto, T. V, cap. XXXI, 48a; — 30. Isto, T. V., cap. III, 184a; — 31. Isto, T. V., cap. XXXII, 48b; — 32. Isto, T. V., cap. XXXV, 49b; — 33. Isto, De febribus, cap. I, 184a; — 34. Isto, T. V., cap. XXXV, 49b; — 35. Isto, De febribus, cap. III, 176a; — 36. Isto, De febribus, cap. II, 182a; — 37. Isto, De febribus, cap. IV, 184b; — 38. Isto, T. V, cap. XXXV, 49b; — 39. Isto, De febribus, cap. III, 176a; — 40. Isto, T. V, cap. cap. XIII, 45a; — 41. Isto, T. I, cap. I, 2a; —

42. Isto, T. V, cap. XVI, 43a; — 43. Isto, T. V, cap. X, 41b; — 44. Isto, De febribus, cap. I, 169a; — 45. Isto, De febribus, cap. VI, 143b; — 46. Isto, T. I, cap. I, 32a; — 47. Isto, De febribus, cap. III, 183b; — 47a. Isto, T. V, cap. V, 41a; — 48. Isto, De febribus, cap. IIIa, 177a; — 49. Isto, T. V, cap. XVI, 43a; — 50. Isto, De febribus, cap. VI, 143b; — 51. Isto, T. V, cap. X, 41b; — 52. Isto, De febribus, cap. I, 169; — 53 i 54. Isto, T. V, cap. XIII, 45a; — 55. Isto, De febribus, cap. III, 23b; — 56. Isto, De febribus, cap. I, 169a; — 57. Isto, cap. III, 30a i cap. II, 182a; — 57a. Isto, cap. I, 169; — 58. Isto, cap. VIII, 181b; — 59. Isto, cap. III, 183b; — 60. Isto, T. I, cap. I, 2a; — 61. Isto, T. I, cap. I, 3b; — 62. Isto, De febribus, cap. IV, 177b; — 63. Isto, De febribus, cap. IV, 184b; — 64. Isto, De febribus, cap. I, 169b; — 65. Isto, De febribus, cap. III, 179a; — 66. Isto, De febribus, cap. I, 169a; — 67. Isto, De febribus, cap. I, 184a; — 67a. Isto, De febribus, cap. III, 176a; — 68. Isto, T. V, cap. XXXII, 48b; — 69. Isto, De febribus, cap. IIIa, 177a; — 70. Isto, cap. VI, 143b; — 71. Isto, cap. III, 176; — 72. Isto, T. V, cap. XIII, 45a; — 72a. Isto, T. V, cap. XIX, 43b; — 73. Isto, De febribus, cap. I, 169a; — 74. Isto, De febribus, cap. III, 176a; — 75. Isto, T. V, cap. XXXII, 48b; — 76. Isto, De febribus, cap. IV, 184b; — 77. Isto, De febribus, cap. III, 177a; — 78. Isto, De febribus, cap. I, 169; — 79. Za vaške; — 80. Isto, De febribus, cap. III, 180b; — 81. Isto, kraste; — 82. Isto, T. I, cap. I, 2a; — 83. Isto, T. III, cap. III, 23b; — 84. Isto, T. III, 180b; — 85. Isto, T. V, cap. XIII, 45a; — 86. Isto, De febribus, cap. V, 143b; — 87. Isto, T. VI, cap. XVI, 43a; — 87a. Isto, cap. VIII, 181b; — 87b. Isto, De febribus, cap. III, 176a; — 88. Vidi pod 21, De simplicibus medicina dictus Circa Instans, Malocitenia, 202b; — 89. Isto, Amigdale, — 189a; 90. Isto, cap. III, 177a; — 91. Isto, cap. I, 169a; — 92. Isto, cap. XIX, 43b; — 93. Nicolaus Prepositus: Dispersarium magistris prepositi ad aromatorias super Vigentissime recognitum itd, Luganum, 1528.

THE INFLUENCE OF THE PAPERS OF IOANES PLATEARIUS ON THE APPEARANCE OF THE THERAPEUTIC CODES OF THE SERBIAN MEDIEVAL MEDICINE

Relja V. KATIĆ

The therapeutic codes of the Serbian medieval medicine had represented the most popular and spread papers which were used for medical treatment. Those codes had been used for a long period of time, even up to the modern days, because the specific political situation had prevented the spreadness of the achievements of the modern medicine among the Serbs. Those codes were considered to be codes of the folk medicine too, because they were applied by folk doctors for the treatment of population. Due to the mutual similarity it could be concluded that those codes had originated from the same source. After the comparative investigations of titles and contents of codes' prescriptions and of those from »Practica brevis (Breviarium)« and »De simplicibus medicina« written by Joanes Platearius, it was established the most of them were taken from the mentioned Platearius works. So, it also could be stated that those codes originated from translations of the given papers which had represented the most popular ones of the medical schools of Salerno and Monpelje. Due to all those facts, they could not be the codes of the folk empiric medicine, but the papers which had appeared under the influence of the scientific medical documents of the Middle Ages.

By the aid of a very detailed analysis of the original Latin documents and Serbian therapeutic codes the conclusion could be made that their translations into the Serbian language have been performed according to the edition printed in Venice in the year 1494. So, the origin of these codes in Serbs can be connected with the end of the XVth or the beginning of the XVIth century.

PRILOG POZNAVANJU PREHRAMBENIH I SANITARNIH PRILIKA U CRNOJ GORI 1914—1920. GODINE

Dragan R. ŽIVOJINVIĆ

Na raznim stranama, u sećanjima preživelih putnika, posmatrača, u dnevnicima, arhivima i dnevnoj štampi i drugde sačuvalo se mnogo svedočanstava i vesti o teškim prehrambenim prilikama i, kao posledica toga, kao i ratnih patnji i razaranja, o bolestima i epidemijama među stanovništvom Crne Gore u toku ratnih i poratnih godina. Razmere tih ljudskih patnji, izazvanih glađu, iscrpljenošću, nedostatkom osnovne medicinsko-higijenske zaštite i brige povećale su se još više početkom 1916. godine, posle kapitulacije crnogorske vojske i okupacije Crne Gore od strane austrougarske armije. Ovakvo stanje nije se brzo propravilo i patnje ublažile ni posle završetka prvog svetskog rata. Političke prilike u Crnoj Gori nastale sukobom između pristalica i protivnika ujedinjenja sa Srbijom, s jedne, i uplitanje Italijana u taj sukob, s druge strane, doprineli su nepotrebnom produženju ove dugotrajne agonije.

To, međutim, ne znači da nije bilo pokušaja i napora nekih država, humanitarnih organizacija i pojedinaca da pruže pomoć stanovništvu u tim kritičnim danima. Bilo ih je često, a njihovi inspiratori su bili najčešće rukovođeni plemenitim i iskrenim namerama. Bilo je, pak, i onih koji su hranu i lekove želeli da iskoriste za sticanje određenih političkih i propagandnih tekovina među stanovništvom. Borba za politički uticaj u budućnosti bila je često prisutna. S druge strane, bilo je takođe i objektivnih teškoća da se uputi pomoć. Neke od njih nije bilo moguće prevazići ni posle završetka rata. Rđave saobraćajne prilike, blokada crnogorskih luka u toku rata od strane austrougarske mornarice, a kasnije i prisustvo italijanskih brodova i garnizona u pojedinim lukama (Kotor, Bar, Budva) sprečavali su ili usporavali doturanje hrane, lekova, odela i drugih potreba. Još teže je bilo s dopremanjem hrane i drugog materijala u unutrašnjost zemlje, gde nije bilo dobrih puteva, pa se sve moralo prenositi na konjima, naravno, u ograničenim količinama.

Ni u mirnodopskim prilikama Crna Gora nije bila u stanju da proizvede potrebne količine hrane za ishranu svoga stanovništva. Kad je muška radna snaga uzela oružje u ruke, u leto 1914. godine, stanje se još više pogoršalo. Ono je postalo nepodnošljivo kad je žetva bila slaba, što se dogodilo nekoliko puta u toku i nakon završetka rata. Postojeće, inače nedovoljne, rezerve brzo su bile iscrpljene, a mogućnosti da se nabave neophodna dobra i lekovi iz inostranstva postale su još ograničenije. Dragoceno svedočanstvo o teškim prilikama u toku prve godine rata ostavio je Delaroš-Vernej, francuski poslanik u Crnoj Gori. Suočen s nedos-